

SOCIJALNOEKONOMSKI I OBITELJSKI STATUS POČINITELJA KAZNENIH DJELA RAZBOJSTVA I RAZBOJNIČKE KRAĐE U RELACIJI S INDIKATORIMA UČINKOVITOSTI PENOLOŠKOG TRETMANA¹

Zoran Šućur

Fakultet za defektologiju, Zagreb
Odsjek za poremećaje u ponašanju

Izvorni znanstveni članak

UDK: 343.9

Zaprimljeno: 22.10. 1995.

SAŽETAK

Rad je imao za cilj istražiti povezanost između nekih sociodemografskih obilježja počinitelja razbojstava i razbojničkih krađa te indikatora učinkovitosti penološkog tretmana. Istraživanje je provedeno na uzorku od 327 osuđenika muškog spola koji su počinili krivična djela razbojstva i razbojničke krađe u razdoblju od 1.1.1981. do 31.12.1993, a nalazili su se u zavodu zatvorenog tipa. Veze između indikatora učinkovitosti penološkog tretmana i sociodemografskih obilježja počinitelja navedenih krivičnih djela ispitane su uz pomoć hi-kvadrat testa.

Iz analize dobivenih podataka proizlazi da postoji određeni utjecaj pojedinih sociodemografskih obilježja počinitelja razbojstava i razbojničkih krađa na procjenu učinkovitost penološkog tretmana te da je ta obilježja moguće klasificirati u nekoliko skupina glede cjelovitosti njihova utjecaja na penološki tretman. Jedino je varijabla stambenog statusa bila statistički značajno povezana sa svim indikatorima učinkovitosti penološkog tretmana. Uz nju, na penološki tretman isto tako značajno, ali nešto manje cjelovito utječu varijable (ne)zaposlenosti i kvalitete stanovanja ispitanika te kvaliteta odnosa u današnjoj ispitanikovo obitelji. Riječ je o obilježjima o kojima ovisi opstanak i psiho-emotivni razvoj čovjeka. Najmanje cjelovit utjecaj imaju obilježja pasivnoga socijalnog statusa te neka obilježja aktivnoga socijalnog statusa kao što su bračni status i broj djece, budući da počinitelji razbojstava u pravilu ne žive u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici.

Ključne riječi: razbojstva i razbojničke krađe, sociodemografska obilježja, penološki tretman.

1. UVOD

Razbojstva i razbojničke krađe predstavljaju one oblike imovinskih delikata koji se vrše uz pomoć sile ili uz prijetnju silom (Conklin, 1991:37). U tom su smislu ovi imovinski delikti povezani s izraženim elementima nasilja. Prema jednom istraživanju (Žaja, 1984:125), razbojstvo se po svom udjelu u strukturi nasilničkih ponašanja nalazi odmah iza ubojstava i tjelesnih povreda. Isto tako, službene statistike mnogih zemalja u Europi i svijetu ukazuju na porast broja razbojstava (Dujmović, 1994). Porastu broja razbojstava pridonosi vjerojatno i to što ona zahtijevaju vrlo malo priprema i što "postoji obilje potencijalnih ciljeva" (Conklin, 1991:316).

Počinitelji razbojstava pripadaju kategoriji počinitelja imovinskih delikata kojima je nasilje imanentno, a odlikuju se nekim posebnostima glede socijalnoekonomske i obiteljske situacije. Kroz analizu literature koja je cjelovito ili fragmentarno posvećena počiniteljima razbojstava, moguće je doći do nekih socijalnodemografskih karakteristika koje su navlastite za ovu skupinu (vidjeti: Conklin, 1991; Clinard, 1968; Singer, 1994; Dewalley, 1986; Hardtke, 1988; Žaja, 1984; Dujmović, u tisku). Tako je, primjerice, Žaja (1984) došao do zaključka da su počinitelji

razbojstava relativno mlade osobe (uglavnom između 18 i 25 godina), dominantno muškog spola, koji uglavnom ne žive u braku ili izvanbračnoj zajednici i koji su najveći dio mladosti proveli u urbanim naseljima.

Kao što je nepobitno da je etiologija razbojstava povezana s nekim socijalnodemografskim karakteristikama njihovih počinitelja, isto je tako opravdano pretpostaviti da će ponašanje počinitelja razbojstava u penološkom tretmanu ovisiti o elementima njihovog socijalnodemografskog i obiteljskog statusa. Značaj obiteljskog miljea se ne sastoji samo u osiguranju materijalnih uvjeta života za svoje članove, nego i u oblikovanju moralnog, intelektualnog ili fizičkog razvoja poglavito malodobnih članova. Nesumljivo je da povoljnija obiteljska situacija, s aspekta odgoja i socijalizacije, povećava vjerojatnost uspješnije adaptacije osuđenika, a s druge strane, ona je pokazatelj da osuđenik, u načelu, ima manji broj onih oblika ponašanja koje je potrebno mijenjati ili otklanjati u penološkom tretmanu. Sasvim je realno očekivati da će tretman biti učinkovitiji ukoliko su potrebne manje intervencije u "korekciji" ponašanja. Poremećeni obiteljski odnosi, kao i prisustvo porodične patologije, nerijetko vode većem spektru devijantnih ponašanja.

Naravno da je obiteljski status nužno

¹Ovaj rad je dio znanstveno-istraživačkog projekta "UTJECAJ DRUŠTVENIH I GOSPODARSKIH ČIMBENIKA NA STRUKTURU I RAZVOJ KRIMINALITETA U HRVATSKOJ", tematska jedinica "Institucionalni penološki tretman počinitelja kaznenih djela razbojstva i razbojničkih krađa".

promatrati u svezi s ukupnim socijalnim statusom, koji uključuje materijalne i stambene prilike, radnu aktivnost, obrazovanje i sl. Zadovoljavajući materijalni i stambeni uvjeti, kao i radna aktivnost, mogu sprečavati pojavu nekih oblika devijantnosti koji nepovoljno djeluju na opće ponašanje osuđenika tijekom tretmana. Posebno se naglašava utjecaj obrazovanja na tretman, bilo na neposredan ili posredan način. Obrazovanje je jedan od najbitnijih čimbenika socijalne mobilnosti, ali je značajno i stoga što utječe na razvoj ličnosti i na ponašanje, te sudjeluje u oblikovanju stavova i vrijednosnog sustava pojedinca. Isto tako je nesumljiv utjecaj socijalno-ekonomskoga i obiteljskog statusa na one aspekte tretmana koji se tiču poslijepenalnog prihvata. Nepovoljni elementi socijalno-ekonomske i obiteljske situacije na slobodi mogu čak poništiti pozitivne učinke postignute za vrijeme penološkog tretmana.

2. CILJ RADA I HIPOTEZE

Naš interes je u ovom radu bio usmjeren na istraživanje veza između nekih socijalnodemografskih obilježja počinitelja razbojstava i razbojničkih krađa te učinkovitosti penološkog tretmana. Dobro je poznato da su neke socijalnodemografske karakteristike povezane općenito s kriminalnim ponašanjem, pa tako i s nasilničkim ponašanjem. Vjerojatno je da će se struktura prostora socijalnodemografskih varijabli razlikovati kod nasilničkog ponašanja u odnosu na neke druge oblike kriminalnog ponašanja. S obzirom na to da je naglasak na penološkom tretmanu, naš je cilj analizirati obilježja socijalnodemografskog prostora počinitelja razbojstava i razbojničke krađe koja imaju svoga bitnog odraza na ustrojstvo i programiranje tretmana, kako bi se preko unapređivanja diferenciranog tretmana utjecalo na smanjenje nasilničkoga i općenito kriminalnog ponašanja.

Realizacija cilja ovog rada pretpostavlja i vrednovanje svojevrsnih indikatora učinkovitosti institucionalnoga penološkog tretmana navedene skupine ispitanika (skraćeno boravka u kaznenom zavodu, opća procjena ponašanja u kaznenom zavodu, prognoza o uspjehu rehabilitacije, te poslijepenalni prihvati i pomoć). Riječ je samo o nekima od mogućih indikatora čime se ne pretendira evaluirati ukupna učinkovitost penološkog tretmana. Neke se od varijabli koje smo ovdje "radno"

nazvali "indikatorima učinkovitosti tretmana" (posebice, opća procjena ponašanja i prognoza o uspjehu rehabilitacije) mogu, zapravo, smatrati svojevrsnom "mjerom" adaptacije na institucionalne uvjete života, pa čak sve do stupnja prizonizacije (zatvorizacije). Niti za varijablu koja opisuje poslijepenalni prihvati i pomoć ne možemo, u današnjim uvjetima, govoriti kao o indikatoru uspješnosti tretmana. Međutim, pripreme za poslijepenalni prihvati i pomoć čine integralni dio poslova djelatnika u penološkom tretmanu, naravno, uz suradnju društvenih subjekata izvan zavoda. Te su pripreme, istina, u sadašnjem trenutku naše penološke prakse znatno otežane. U povoljnijoj bi situaciji poslijepenalni prihvati i pomoć odnosno tretman itekako bio sastavni dio penološkog tretmana, pa tako i indikator njegove učinkovitosti. Stoga je očito da termin "indikator učinkovitosti tretmana" u ovoj studiji koristimo uz dužan oprez, ali u osnovi opravdano.

U skladu s ciljem, pošli smo od generalne hipoteze da će postojati statistički značajna povezanost između nekih socijalnodemografskih obilježja počinitelja kaznenog djela razbojstva i razbojničkih krađa te određenih indikatora učinkovitosti tretmana. Vjerojatno je da će se ova obilježja razlikovati s obzirom na stupanj generalnog utjecaja na učinkovitost tretmana. U tom smislu se može pretpostaviti da će neke sociološke ili demografske varijable utjecati gotovo na sve aspekte učinkovitosti penološkog tretmana, dok će druga socijalnodemografska obilježja imati utjecaja samo na jedan ili nekoliko aspekata tretmana.

3. METODE RADA

3.1. Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na uzorku od 327 osuđenika, muškog spola, osuđenih za kaznena djela razbojstva i razbojničke krađe, koji su se nalazili ili se nalaze u kaznenom zavodu zatvorenog tipa, a djelo su počinili u razdoblju od 01. 01. 1981. do 31. 12. 1993. godine. Istraživanje je provedeno tijekom listopada 1994. godine.

3.2. Uzorak varijabli

Uzorak korištenih varijabli se globalno može podijeliti u tri skupine: prvu skupinu čine varijable učinkovitosti tretmana, drugu skupinu varijable aktivnoga

socijalnog statusa ispitanika i treću skupinu varijable pasivnoga socijalnog statusa ispitanika.

Učinkovitost tretmana je definirana preko sljedećih varijabli:

1. Skraćenje boravka u kaznenom zavodu (SKRAKP)
2. Opća procjena ponašanja osuđenoga u kaznenom zavodu (OPOCKP)
3. Prognoza kaznenog zavoda o uspjehu resocijalizacije (PROGNO)
4. Poslijepenalni prihvata i pomoć (POSPEN)

Aktivni socijalni status se sastojao od ovih varijabli:

1. S kim je ispitanik živio (SKIZIV)
  2. Bračni status (BRASTA)
  3. Broj djece (DJECAB)
  4. Obrazovanje ispitanika (OBRAZI)
  5. Da li je ispitanik bio zaposlen (ZAPOS)
  6. Stambeni status (STAMBI)
  7. Kvaliteta stanovanja (KVAITA)
  8. Materijalne prilike (MATPRI)
  9. Odnosi u sadašnjoj obitelji (ODSAOB)
- Posljednji skup varijabli su činile sljedeće varijable pasivnoga socijalnog statusa:
1. Broj braće i sestara (BRASES)
  2. Materijalne prilike obitelji do punoljetnosti (MATEDP)
  3. Stambeni status roditelja/staratelja do punoljetnosti (STAMDP)
  4. Kvaliteta stanovanja do punoljetnosti (KVSTDP)
  5. Obrazovanje oca (OBROCA)
  6. Obrazovanje majke (OBRMAJ)
  7. Privređivanje oca do punoljetnosti ispitanika (PROCDP)
  8. Privređivanje majke do punoljetnosti ispitanika (PRMADP)
  9. Da li je bilo intervencija službi socijalne zaštite u obitelji do ispitanikove punoljetnosti (INSZDP)
  10. Da li je ispitanik kao maloljetnik smještan u ustanovu (MLISMJ)
  11. Kakvi su bili odnosi u primarnoj obitelji ispitanika (ODPROB)
  12. Maloljetnička delinkvencija u primarnoj obitelji (MDPROB)
  13. Da li je bilo ostalih socijalno patoloških pojava u obitelji (SPPROB)

3.2. Metode obrade podataka

Podaci su prikupljeni iz službene dokumentacije penalne ustanove zatvorenog tipa (Kaznenog zavoda Lepoglava).

U istraživanju veza varijabli učinkovitosti tretmana sa varijablama aktivnoga i pasivnoga socijalnog statusa korišten je hi-kvadrat test značajnosti razlika (χ^2) i Cramerov koeficijent korelacije (V). U obzir su uzete samo statističke relacije na razini značajnosti (P) 0.99 i više. Zbog nedostatnog prostora nisu prikazane kontingencijske tablice, koje se mogu dobiti na uvid kod autora rada.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

4.1. Aktivni socijalni status ispitanika u relaciji s indikatorima učinkovitosti tretmana

Jedina varijabla u okviru aktivnoga socijalnog statusa koja je statistički povezana sa sve četiri varijable učinkovitosti tretmana je stambeni status ispitanika. Može se pretpostaviti da će ispitanici koji imaju povoljniju stambenu situaciju biti zastupljeniji među onima koji su dobili neki oblik skraćenja boravka u kaznenom zavodu, da će opća procjena njihova ponašanja biti pozitivnija, kao i prognoza o uspjehu resocijalizacije, te da će imati manje problema u poslijepenalnom prihvatu.

S obzirom na povezanost stambenog statusa i skraćenja boravka u kaznenom zavodu, možemo izdvojiti dvije skupine ispitanika: jednu koja ima na neki način riješeno stambeno pitanje (vlasnici kuće, stana ili nositelji stanarskog prava), te drugu skupinu u koju ulaze podstanari i ispitanici koji nemaju riješen stambeni status. Primjetno je da među podstanarima i onima koji takoreći nemaju mjesta stalnog boravišta ima nešto više onih koji su izdržali kaznu do kraja. Izraženija razlika između ovih dviju skupina ispitanika se odnosi na različite mjere skraćenja boravka u kaznenom zavodu. Ako uzmemo u obzir samo subuzorak onih koji su izdržali kaznu bez promjena, onda proizlazi da je među ispitanicima koji su vlasnici stambenog objekta ili stanari oko 70% dobilo neki oblik skraćenja boravka, dok ovaj postotak među onima koji su podstanari ili bez stalnog mjesta boravka iznosi nešto više od 50%. Od ukupnog broja onih koji su dobili neki oblik skraćenja, čak 68,4% se odnosi na ispitanike koji su vlasnici ili nositelji stanarskog prava. Proizlazi da je i podstanarski status vrlo nepovoljan oblik rješenja stambenog problema.

Tablica 1.: Osnovni statistički pokazatelji između varijabli aktivnog socijalnog statusa i varijabli učinkovitosti tretmana/Basic statistic parameters for relations between variables of active social status and variables of treatment effectiveness

	SKRAKP	OPOCKP	PROGNO	POSPEN
SKIZIV		Chi2=26.63 V= .28 P(Chi2)=.99 d.f.= 8		Chi2=51.57 V= .37 P(Chi2)=1.00 d.f.= 16
BRASTA		Chi2=18.00 V= .23 P(Chi2)=.99 d.f.= 6		
DJECAB		Chi2=23.65 V= .26 P(Chi2)=.99 d.f.= 8		
OBRAZI		Chi2=30.77 V= .29 P(Chi2)=.99 d.f.=10		Chi2=47.98 V= .36 P(Chi2)= .99 d.f.= 20
ZAPOSI		Chi2=27.42 V= .28 P(Chi2)=1.00 d.f.= 2	Chi2=25.41 V= .27 P(Chi2)=1.00 d.f.= 5	Chi2=18.16 V= .23 P(Chi2)=.99 d.f.= 4
STAMBI	Chi2=34.39 V= .31 P(Chi2)=.99 d.f.=18	Chi2=31.75 V= .30 P(Chi2)=1.00 d.f.= 6	Chi2=29.80 V= .29 P(Chi2)=.99 d.f.= 15	Chi2=58.02 V= .39 P(Chi2)=1.00 d.f.=12
KVASTA		Chi2=25.53 V= .27 P(Chi2)=1.00 d.f.= 4	Chi2=23.16 V= .26 P(Chi2)=.99 d.f.= 10	Chi2=29.31 V= .29 P(Chi2)=1.00 d.f.= 8
MATPRI		Chi2=31.40 V= .30 P(Chi2)=1.00 d.f.= 6		Chi2=56.86 V= .39 P(Chi2)=1.00 d.f.= 12
ODSAOB		Chi2=24.61 V= .27 P(Chi2)=1.00 d.f.= 6	Chi2=29.89 V= .29 P(Chi2)=.99 d.f.= 15	Chi2=47.71 V= .36 P(Chi2)=1.00 d.f.= 12

Dobiveni rezultati se mogu tumačiti na taj način da su ispitanici - vlasnici kuće ili stana te ispitanici - stanari imali prije dolaska u zatvor općenito povoljniju materijalnu i socijalnu situaciju, koja im je pružala više šansi da vode jedan način života koji nije, u većoj mjeri, vezan uz prakticiranje devijantnih aktivnosti ili ponašanja. Odsustvo barem težih oblika devijantnosti je onda tijekom penološkog tretmana bilo nagrađeno nekim oblikom skraćivanja kazne. Oni pak koji nemaju riješen stambeni status, a uvelike i podstanari, vjerojatno su prije penološkog tretmana bili suočeni s teškim socijalnim i ekonomskim prilikama, koje su skupa s

drugim teškoćama doprinijele pojavi neprihvatljivih ponašanja, a koja su se zadržala kod ovih osuđenika i u tijeku penološkog tretmana. Za skraćivanje boravka u kaznenom zavodu se pokazuje značajnijim posjedovanje kuće i stanarski status nego sama kvaliteta stanovanja.

Stambeni status ispitanika je povezan i s općom procjenom ponašanja u kaznenoj instituciji. Prije svega, treba reći da je ponašanje najvećeg broja ispitanika (67%) procijenjeno kao promjenljivo, dok je istovjetan broj onih čije je ponašanje ocijenjeno pozitivnim odnosno negativnim (po 16.5%). Iz podataka se sasvim jasno vidi da

što je nepovoljniji stambeni status, to je veći broj ispitanika čije je ponašanje ocijenjeno negativnim. S druge strane, među onima s pozitivnom procjenom ponašanja u kaznenom zavodu nema nijednog ispitanika koji nema riješen stambeni status, mada je broj ispitanika s pozitivnom ocjenom ponašanja, a koji su podstanari, približno jednak broju ispitanika koji su vlasnici ili stanari. Potpuno je logično očekivati da neposjedovanje stana ili kuće odnosno neimanje mjesta stalnog boravišta ima odraza na negativno ponašanje u kaznenom zavodu, prije svega, jer je takav način "stanovanja" povezan sa skitničanjem, prosjačenjem, neradom, odnosno s onim oblicima ponašanja koje nije lako promijeniti tijekom penološkog tretmana.

U skladu s iznesenim, za očekivati je i veći postotak ispitanika s negativnom prognozom o uspjehu resocijalizacije što je nepovoljnija stambena situacija. Ovo potvrđuju sljedeći podaci: postotak onih s negativnom prognozom o uspjehu resocijalizacije među ispitanicima koji su vlasnici kuće ili stana iznosi 11%, među ispitanicima nositeljima stanarskog prava 16.1%, među ispitanicima koji su podstanari 21.7%, a među ispitanicima čiji stambeni status uopće nije riješen 34.1%. Konačno, iz analize povezanosti stambenog statusa i poslijepenalnog prihvata slijedi jasna pravilnost: što je povoljniji stambeni status to je veći broj ispitanika koji ne trebaju društvenu pomoć nakon izlaska iz penalne ustanove i obratno, što je povoljniji stambeni status to je manji broj ispitanika koje nakon izlaska na slobodu čeka potpuna neizvjesnost. Mislimo da odnos između stambene situacije i poslijepenalnog prihvata nije potrebno dodatno objašnjavati. Sasvim je razumljivo da će nakon izlaska na slobodu oni čije je stambeno pitanje na neki način riješeno, imati barem jedan vitalan životni problem manje, ili manje težak, i tako uvećati šanse za povratak normalnom životu.

Kako je stambeni status povezan s učinkovitošću tretmana, za očekivati je i povezanost kvalitete stanovanja (kao jednog aspekta stambene situacije) s općom procjenom ponašanja u penalnoj instituciji, s prognozom o uspjehu resocijalizacije te s poslijepenalnim prihvatom. Iz analize rezultata proizlazi sljedeća pravilnost: što je bolja kvaliteta stanovanja ispitanika, to je veći broj ispitanika čije je ponašanje u penalnoj instituciji ocijenjeno pozitivnim i obratno. Isto tako, što je bolja kvaliteta stanovanja, to je veći broj ispitanika čija je prognoza o uspjehu resocijalizacije pozitivna, te što je bolja kvaliteta stanovanja, to je veći broj ispitanika

koji ne trebaju društvenu intervenciju nakon napuštanja institucije. Očito je da kvaliteta stanovanja, uz tip stambenog statusa, dodatno podiže egzistencijalnu sigurnost ispitanika po izlasku iz penalne institucije.

Osim stambenog statusa i kvalitete stanovanja, sljedeći bitan čimbenik ekonomskog statusa su materijalne prilike ispitanika, koje su povezane s općom procjenom ponašanja u kaznenom zavodu i poslijepenalnim prihvatom. Slabije materijalne prilike su u većoj mjeri povezane s negativnom procjenom ponašanja u penalnoj instituciji i obratno. Tako je kod ispitanika s dobrim i prosječnim materijalnim prilikama veći broj onih čije je ponašanje ocijenjeno pozitivnim nego negativnim, dok je kod ispitanika s lošim i ugrožavajućim materijalnim prilikama veći broj ispitanika čije je ponašanje ocijenjeno negativnim nego pozitivnim. Nesumljivo je da su materijalne prilike općenito indikator socijalne pozicije pojedinca, odnosno njegova mjesta u užem i širem socijalnom okruženju.

Utjecaj materijalnih prilika je još izravniji kad je riječ o poslijepenalnom prihvatu. Bolje materijalne prilike su uvijek povezane s manjom potrebom za društvenom intervencijom i bitan su čimbenik ublažavanja neizvjesnosti koju poglavito stvara nezaposlenost, s kojom se suočava najveći broj ispitanika po izlasku iz penalne institucije. No, ovdje je potrebno istaći da općenito samo 11.4% ispitanika po izlasku iz kaznenog zavoda nije trebalo društvenu pomoć u pogledu zapošljavanja, stanovanja i sl. (ne uzimamo u obzir ispitanike koji se trenutno nalaze na izdržavanju kazne). Poražavajuća je činjenica svakako vezana za mogućnost zapošljavanja nakon izlaska iz zatvora. Ako pretpostavimo da oni koji ne trebaju društvenu pomoć kao i oni kojima je zaposlenje obećano, neće imati problema glede zapošljavanja, onda proizlazi da 86.9% ispitanika čeka neizvjesna budućnost glede zapošljavanja (ponovno smo iz uzorka isključili one koji još izdržavaju kaznu).

Obrazovanje ispitanika također bi trebalo imati utjecaja na učinkovitost tretmana, s obzirom na to da obrazovanje dijelom determinira stavove, mišljenja, kao i vrijednosne aspekte ponašanja. U skladu s tim, kod ispitanika s višim stupnjevima obrazovanja trebalo bi očekivati pozitivniju procjenu ponašanja u kaznenom zavodu. Ovo je djelomično točno. Prvo, o onima s višom školom ili fakultetom teško je donositi bilo kakve zaključke jer u uzorku ima samo dva takva ispitanika. U ukupnom uzorku najviše

ima ispitanika sa završenom osnovnom školom (38,5%), zatim onih sa završenih nekoliko razreda osnovne škole ima 23,9%, sa završenom srednjom školom 29.1%, sa završenom obrtničkom školom 5.5%, bez školske sprema 2.4% i s višom školom ili fakultetom 0.6%. Jedino kod ispitanika sa završenom srednjom školom ima više onih s pozitivnom nego negativnom procjenom ponašanja u instituciji. Kod svih ostalih obrazovnih stupnjeva je obratno. Izgleda da srednja škola predstavlja određenu prijelomnicu s aspekta ponašanja u kaznenom zavodu. Ovdje se značajnom pokazala i varijabla pohađanja barem nekoliko razreda osnovne škole jer među onima koji uopće nisu pohađali školu nema nijednog ispitanika čije je ponašanje u zavodu ocijenjeno pozitivnim. Dosta je neočekivano da je u većem postotku pozitivno ocijenjeno ponašanje ispitanika sa završenih nekoliko razreda osnovne škole nego onih sa završenom osnovnom ili obrtničkom školom. Za objašnjenje navedenoga, trebali bismo poznavati i neka druga obilježja ispitanika koji su završili nekoliko razreda osnovne škole.

Iz analize povezanosti obrazovanja ispitanika i poslijepenalnog prihvata može se zaključiti da je među onima sa završenom srednjom školom (ako izostavimo ispitanike s višom ili visokom stručnom spremom) najveći broj ispitanika kod kojih je sve "sređeno" po izlasku na slobodu. Isto tako, među ispitanicima sa završenom srednjom školom je, odmah iza ispitanika s obrtničkom školom, najmanje onih kod kojih je sve neizvjesno poslije izlaska iz kaznenog zavoda. Objašnjenje ovog podatka, da među ispitanicima s obrtničkom školom ima najmanje onih kod kojih je sve neizvjesno po izlasku iz zavoda, treba možda tražiti u malom broju ovih ispitanika (u cijelom uzorku ih ima 18), ili možda u tome da ovi ispitanici imaju nešto bolji materijalni položaj od ispitanika sa završenom srednjom školom. Obrazovanje je bitno za poslijepenalni prihvata i stoga što je obično povezano s boljim materijalnim prilikama i socijalnim ugledom. Osim toga, poznato je da su obrazovaniji pojedinci mobilniji, lakše nalaze posao, brže se prilagođavaju i snalaze u novim okolnostima, a povratak na slobodu je sigurno za njih jedna "nova" situacija.

Zaposlenost je sljedeći bitan čimbenik u razmatranju učinkovitosti tretmana. Indikativan je podatak da je 67.6% ispitanika prije dolaska u kazneni zavod bilo nezaposleno. Za očekivati je da će među ispitanicima koji su bili zaposleni, u odnosu

na one koji to nisu, biti veći broj onih čije će ponašanje u zavodu biti pozitivno ocijenjeno. Tako je unutar subuzorka zaposlenih ispitanika tri i pol puta više onih čije je ponašanje ocijenjeno pozitivnim nego negativnim, dok je unutar subuzorka ispitanika koji su bili nezaposleni dvostruko manje onih čije je ponašanje ocijenjeno pozitivnim nego negativnim.

Isto tako je zaposlenost povezana u većoj mjeri s pozitivnom, a nezaposlenost s negativnom prognozom o uspjehu resocijalizacije. Skoro je tri puta češće prognoza o uspjehu resocijalizacije pozitivna kod zaposlenih ispitanika u odnosu na nezaposlene i obratno, skoro je tri puta češće prognoza o uspjehu resocijalizacije negativna kod nezaposlenih ispitanika u odnosu na zaposlene.

Očito je da (ne)zaposlenost utječe na ponašanje ispitanika u penalnoj instituciji, kao i na prognozu o uspjehu resocijalizacije. Status zaposlenosti je značajan stoga što kroz njega pojedinac izgrađuje svoj odnos prema radu, stvara radne navike, razvija vlastite sposobnosti i oblikuje sustav vrijednosti. Oni koji su bili zaposleni prije ulaska u zavod vjerojatno će i imati pozitivan odnos prema radu i poslu u instituciji, a odnos prema radu čini bitan aspekt ukupnog ponašanja. S druge strane, rad se smatra specifičnim oblikom tretmana. Zaposlenost prije penalizacije te pozitivan odnos prema radu su nerijetko prepreka onim oblicima devijantnih ponašanja koji se teško mijenjaju u tijeku tretmanskog procesa (kao što su besposličenje, skitnja, sitne krađe itd.).

Nesumljivo da je (ne)zaposlenost povezana i s većim ili manjim poteškoćama u poslijepenalnom prihvatu. Unutar subuzorka ispitanika koji su bili zaposleni nešto je više onih koji ne trebaju nikakvu društvenu pomoć od onih koje čeka potpuna neizvjesnost po izlasku na slobodu. Dotle je u subuzorku onih koji su bili nezaposleni šest puta više onih koje čeka potpuna neizvjesnost u odnosu na one kod kojih je sve "sređeno" po napuštanju kaznenog zavoda. Također i u kategoriji onih kojima je obećano zaposlenje nekoliko puta više je ispitanika koji su bili zaposleni (makar se radi o vrlo malim frekvencijama). Ako ostavimo po strani činjenicu da je zaposlenost u načelu povezana s boljim materijalnim i socijalnim statusom od nezaposlenosti, ispitanici koji su bili zaposleni imaju i veće šanse da pronađu posao (što je inače krucijalni problem nakon izlaska iz zatvora), stoga što imaju donekle izgrađene radne navike, ali i stoga što su djelomice možda sačuvali mrežu

socijalnih odnosa koju su stvorili na poslu.

Na kraju, učinkovitost tretmana je povezana s varijablama bračnog i obiteljskog statusa kao što su: tip zajedničkog življenja ispitanika prije ulaska u kazneni zavod, bračni status, broj djece i kvaliteta odnosa u sadašnjoj obitelji.

Varijabla "s kim je ispitanik živio" povezana je s općom procjenom ponašanja u penalnoj instituciji te s poslijepenalnim prihvatom. Ovdje polazimo od toga da će život u bračnoj zajednici, pa čak i u izvanbračnoj zajednici, biti povezan u većoj mjeri s pozitivnom ocjenom ponašanja u kaznenom zavodu. U našem uzorku je 21.1% ispitanika živjelo u bračnoj zajednici, 15.3% u izvanbračnoj, 17% kod roditelja, 11.8% kod drugih osoba i 26.6% kao samci. Ponašanje onih koji su oženjeni, odnosno žive u bračnoj zajednici u znatno je većoj mjeri ocijenjeno pozitivnim nego ponašanje ispitanika koji žive s roditeljima, s drugim osobama ili sami. Izgleda da je čak i izvanbračna zajednica povoljnija s aspekta ocjene pozitivnog ponašanja u kaznenom zavodu nego život s roditeljima, s drugim osobama ili samački život. Jedino je u subuzorku onih koji žive u bračnoj zajednici više ispitanika s pozitivnom nego negativnom ocjenom ponašanja, u izvanbračnoj zajednici su ovi postoci identični, dok je u svim ostalim subuzorcima veći broj ispitanika s negativnom nego s pozitivnom ocjenom ponašanja.

Ovime se potvrđuje poznata činjenica da bračna zajednica ima pozitivnog učinka na ponašanje osuđenih u kaznenom zavodu. Prije svega, kontakti sa supružnicom za vrijeme boravka u ustanovi značajni su za odnos ispitanika prema radu i radnim zadacima, kao i prema normama ponašanja koje vrijede u penalnoj instituciji. Osim toga, kontakt sa supružnicom utječe na emocionalnu stabilnost osuđenoga, koja ima odraza na njegove odnose s drugim osuđenima ili s djelatnicima ustanove.

Utjecaj bračne zajednice se pokazuje još značajnijim prilikom poslijepenalnog prihvata. Unutar kategorije ispitanika koji žive u bračnoj zajednici najviše je onih kojima ne treba nikakva društvena intervencija i najmanje onih kod kojih je sve neizvjesno po izlasku na slobodu. Isto tako, od četvorice ispitanika kojima je obećan posao po izlasku iz kaznenog zavoda dvojica žive u bračnoj zajednici. Opravdano je pretpostaviti da bračna zajednica pruža sigurnost pojedincu po izlasku iz zatvora, jer zna da se neće naći u socijalnom vakumu, i u tom smislu ona je prepreka frustrirajućim osjećajima neizvjesnosti koji često prate povratak bivšeg

zatvorenika u domicilnu sredinu. Zanimljivo je primijetiti da izvanbračna zajednica nudi, u ovom pogledu, manju sigurnost od života s roditeljima ili s drugim osobama, što se može tumačiti time da izvanbračna zajednica nije tako čvrsta kao bračna zajednica i da se izvanbračne zajednice lakše razvrgavaju ukoliko su partneri duže razdvojeni, poglavito ako je uzrok te razdvojenosti stigmatizirajuća zatvorska kazna.

Ako je pozitivna procjena ponašanja u kaznenom zavodu povezana sa životom u bračnoj zajednici, onda je za pretpostaviti da će to biti slučaj i s brojem djece. Vjerojatno je da će ponašanje ispitanika koji imaju djecu ili čak i veći broj djece, biti u većoj mjeri ocijenjeno pozitivnim. Prvo, uočljiva je razlika između onih koji nemaju i onih koji imaju djecu. Ako se uspoređuju postoci ispitanika s pozitivnom i negativnom procjenom ponašanja u pojedinim subuzorcima, onda proizlazi da je ponašanje ispitanika bez djece u najmanjoj mjeri ocijenjeno pozitivnim, a u najvećoj mjeri negativnim u odnosu na ostale subuzorke ispitanika koji imaju jedno dijete ili više djece.

Izvjesno je da kontakti s djecom, kao i prethodno kontakti s bračnim partnerom, stimuliraju ispitanikov pozitivan odnos prema radnim i drugim obvezama, kao i odgovornost u vlastitom ponašanju. K tome, ovi ispitanici imaju u vidu činjenicu da je pozitivno ponašanje povezano s određenim privilegijama, u ovom slučaju u obliku češćih susreta s djecom.

Na kraju, nije iznenađujuće da je varijabla kvalitete obiteljskih odnosa povezana s općom procjenom ponašanja u kaznenom zavodu, s prognozom o uspjehu resocijalizacije, kao i s poslijepenalnim prihvatom. Unutar subuzorka ispitanika koji imaju dobre obiteljske odnose dvostruko je više ispitanika s pozitivnom nego s negativnom ocjenom ponašanja (pozitivna ocjena 20.5%, negativna 10%). S druge strane, u subuzorku ispitanika koji imaju loše obiteljske odnose oko dva i pol puta je više ispitanika s negativnom nego s pozitivnom ocjenom ponašanja (pozitivna 12.5%, negativna 32.5%), dok među ispitanicima koji imaju izuzetno loše obiteljske odnose nema nijednog ispitanika s pozitivnom ocjenom ponašanja u kaznenom zavodu.

Gotovo isti rezultati su dobiveni i kad je riječ o povezanosti obiteljskih odnosa s prognozom o uspjehu resocijalizacije. Ponovno među onima koji su imali izuzetno loše obiteljske odnose nema nijednog ispitanika s pozitivnom prognozom o uspjehu

resocijalizacije. Gotovo su isti omjeri odnosa između pozitivnih i negativnih prognoza o uspjehu resocijalizacije u subuzorcima kao i kod povezanosti između varijabli kvalitete obiteljskih odnosa i opće procjene ponašanja u kaznenom zavodu. Također, iz podataka proizlazi da su izuzetno loši obiteljski odnosi u većoj mjeri povezani s negativnom ocjenom ponašanja i s negativnom prognozom o uspjehu resocijalizacije nego samački život.

Kada se radi o poslijepenalnom prihvatu, onda razlika u kvaliteti obiteljskih odnosa igra još značajniju ulogu. Zanimljivo je da među ispitanicima koji ne trebaju društvenu intervenciju po napuštanju penalne institucije, nema nijednog ispitanika s lošom ili izuzetno lošom kvalitetom obiteljskih odnosa. Isto tako, u kategoriji ispitanika kod kojih je sve neizvjesno po izlasku na slobodu dominiraju oni s izuzetno lošom ili lošom kvalitetom obiteljskih odnosa, pa iza njih ispitanici samci i oni s dobrim obiteljskim odnosima.

Vežu između kvalitete obiteljskih odnosa i varijabli učinkovitosti tretmana moguće je protumačiti na sljedeći način. Mada je kvaliteta obiteljskih odnosa samo jedan aspekt obiteljske situacije pojedinca, ona vrlo snažno djeluje na ponašanje članova obitelji. Makar je bračna zajednica sama po sebi povezana s razvojem nekih pozitivnih crta ličnosti i ponašanja, ona ipak nije prepreka negativnim oblicima ponašanja ukoliko ju ne slijede kvalitetni obiteljski odnosi. Naprotiv, pokazuje se često da loši međuljudski odnosi u obitelji (koji pogoduju svadama i sukobima) imaju pogubnije posljedice na ponašanje nego samački život bez obiteljske zajednice. S druge strane, kvalitetni obiteljski odnosi su u pravilu povezani s nekim stalnim mjestom boravišta, kao i sa sljedećim nastojanjima članova takvih obitelji: da budu zaposleni, da uobičajenim načinima priskrbljuju sredstva za život, da poboljšaju svoj materijalni i socijalni položaj, da izgrade stabilne emocionalne veze u obitelji. Stoga je i logično da obitelji s dobrim međuljudskim odnosima pružaju podršku svom članu u kaznenom zavodu, u tom smislu da on uznastoji na pozitivnim aspektima svog ponašanja. Naposljetku, pri izlasku na slobodu, obitelj s dobrim međuljudskim odnosima služi ispitaniku kao sigurno utočište, iz kojega će se moći barem nešto lakše uhvatiti u koštac sa životnim problemima koji čekaju skoro sve bivše zatvorenike.

4.2. Pasivni socijalni status ispitanika u relaciji s indikatorima učinkovitosti tretmana

4.2.1. Socijalnoekonomski status ispitanika u relaciji s indikatorima učinkovitosti tretmana

Prva statistički značajna povezanost u ovom prostoru je pronađena između obrazovanja oca i skraćenja boravka u kaznenom zavodu. Ovdje, uglavnom, možemo poći od pretpostavke (koju ističu i drugi autori) da je obrazovanje oca u pravilu povezano sa povoljnijim ekonomskim i općenito socijalnim položajem obitelji, a tamo gdje je socijalni položaj obitelji povoljniji za očekivati je i bolju socijalnu integriranost ispitanika. Oni ispitanici koji dolaze iz obitelji s višim obrazovanjem oca i s pretpostavljenim povoljnijim socijalnim statusom, vjerojatno će biti zainteresiraniji za skraćivanje kazne i brži povratak u svoju domicilnu sredinu. Osim toga, više obrazovanje oca vjerojatno ima utjecaja na oblikovanje stavova i razmišljanja ispitanika tijekom socijalizacijskog procesa.

Navedene pretpostavke potvrđuje podatak da je među ispitanicima čiji otac ima višu školu ili fakultet višestruko manje onih koji su izdržali cijelu kaznu (11.1%), dok se među ispitanicima sa svim ostalim stupnjevima obrazovanja oca ovaj postotak kreće od 24% do 29%. No ovdje treba oprezno tumačiti podatke koji se odnose na ispitanike s višom ili visokom stručnom spremom oca zbog njihova malog broja (devet ispitanika u cijelom uzorku). Što se tiče ispitanika čiji očevi imaju ostale stupnjeve obrazovanja (izuzevši višu školu i fakultet), proizlazi da je, ukupno gledajući, skraćivanje boravka dobio nešto veći broj onih ispitanika čiji otac ima završenu osnovnu školu ili je bez škole. Ovo se može objasniti time da nepismenost ili samo osnovno obrazovanje oca ne moraju biti povezani s nepovoljnim socijalnim statusom u seoskim sredinama, dok srednjoškolsko obrazovanje oca u urbanoj sredini ne mora uvijek biti vezano s povoljnim socijalnim statusom. Kada se radi o ispitanicima čiji je otac završio samo nekoliko razreda osnovne škole, izgleda da nedovršenost određenog obrazovnog stupnja oca ima nepovoljnije djelovanje nego uopće nepohađanje škole.

Analiza povezanosti obrazovanja oca i poslijepenalnog prihvata se također oslanja na tezu o obrazovanju oca kao indikatoru socijalnog položaja obitelji. Što je veći stupanj obrazovanja oca to je veći broj ispitanika koji

nakon izlaska iz penalne institucije ne trebaju društvenu intervenciju (s tim da je najveći broj onih koji ne trebaju društvenu pomoć među ispitanicima sa srednjoškolskim obrazovanjem oca, čemu su razlog

vjerojatno male frekvencije kod ispitanika čiji otac ima višu ili visoku stručnu spremu). Isto tako, što je veći stupanj obrazovanja oca to je manji broj ispitanika koje nakon izlaska na slobodu očekuje potpuno neizvjesna egzistencija.

Tablica 2. Osnovni statistički pokazatelji između varijabli socioekonomskog statusa ispitanikove primarne obitelji i varijabli učinkovitosti tretmana/Basic statistic parameters for relations between variables of subject's parental family socioeconomic status and variables of treatment effectiveness

	SKRAKP	OPOCKP	PROGNO	POSPEN
MATEDP				Chi2=31.50 V= .30 P(Chi2)=.99 d.f.=16
STAMDP		Chi2=20.01 V= .24 P(Chi2)=1.00 d.f.= 4		
KVSTDP		Chi2=15.11 V= .21 P(Chi2)=.99 d.f.= 4		Chi2=24.17 V= .26 P(Chi2)=.99 d.f.= 8
OBROCA	Chi2=42.87 V= .34 P(Chi2)=.99 d.f.=24			Chi2=31.15 V= .29 P(Chi2)=.99 d.f.=16
OBRMAJ				Chi2=31.02 V= .29 P(Chi2)=.99 d.f.=16
PROCDP			Chi2=45.63 V= .35 P(Chi2)=.99 d.f.=25	Chi2=40.41 V= .33 P(Chi2)=.99 d.f.=20
PRMADP				Chi2=42.12 V= .34 P(Chi2)=.99 d.f.=20

S općom procjenom ponašanja u kaznenom zavodu su povezane varijable stambenog statusa i kvalitete stanovanja u vrijeme ispitanikove maloljetnosti. Stambeni uvjeti i kvaliteta stanovanja su svakako iznimno značajni u vrijeme malodobništva. Vrlo loši stambeni uvjeti vjerojatno zaokupljaju, s jedne strane, najveći dio pažnje roditelja kako takve uvjete što prije promijeniti, a s druge, loša stambena situacija nerijetko stvara napetosti i svade unutar obitelji, što ima svog odraza na ponašanje maloljetnih članova. Za pretpostaviti je da će povoljniji stambeni uvjeti

i kvaliteta stanovanja (koji u pravilu impliciraju povoljniju opću socijalnoekonomsku situaciju i odsutnost težih oblika devijantnih ponašanja) biti značajnije povezani s pozitivnom procjenom ponašanja u kaznenom zavodu.

Najnepovoljniji utjecaj ima podstanarski status roditelja, tako da je ponašanje 42.3% od svih ispitanika čiji su roditelji bili podstanari do njihove punoljetnosti ocijenjeno negativnim. S druge strane, među onima čije je ponašanje ocijenjeno pozitivnim čak 85.2% čine ispitanici čiji su roditelji bili vlasnici kuće/stana ili

nositelji stanarskog prava. Jedino je kod ispitanika čiji su roditelji vlasnici kuće ili stana veći postotak onih čije je ponašanje ocijenjeno pozitivnim nego negativnim, dok to nije slučaj kod ispitanika čiji su roditelji bili stanari ili podstanari. Podaci koji se odnose na kvalitetu stanovanja do ispitanikove punoljetnosti govore da je ponašanje 19.5% od ukupnog broja ispitanika s dobrom kvalitetom stanovanja i 12.8% od ukupnog broja onih s lošom kvalitetom stanovanja do punoljetnosti ocijenjeno kao pozitivno, dok među onima čije je ponašanje ocijenjeno pozitivno nema nijednog ispitanika čiji su uvjeti stanovanja za vrijeme malodobništva bili ugrožavajući. Negativnim je pak ocijenjeno ponašanje 12.1% od ukupnog broja ispitanika s dobrom kvalitetom stanovanja, 22.3% od ukupnog broja onih s lošom te 38,9% od ukupnog broja ispitanika s ugrožavajućim uvjetima stanovanja do punoljetnosti.

Povezanost poslijepenalnog prihvata s kvalitetom stanovanja do punoljetnosti ispitanika je još nešto snažnija. Normalno je očekivati najveće probleme u poslijepenalnom prihvatu kod onih čija je kvaliteta stanovanja u primarnoj obitelji bila ugrožavajuća ili loša. Ako uzmemo u obzir samo one koji su izdržali kaznu, onda među onima koji su imali ugrožavajuće stambene uvjete do punoljetnosti 62.5% ispitanika čeka potpuna neizvjesnost nakon izlaska na slobodu. Loši stambeni uvjeti do punoljetnosti su prepreka uspješnom povratku normalnom životu, poglavito ako se ispitanik vraća u istu obiteljsku sredinu u kojoj je živio do punoljetnosti. Naravno da će među onima čija je kvaliteta stanovanja u primarnoj obitelji bila loša ili ugrožavajuća biti vrlo malo ispitanika kojima neće trebati društvena pomoć nakon izlaska iz kaznenog zavoda.

Poslijepenalni prihvata je, osim toga, statistički povezan s materijalnim prilikama obitelji do punoljetnosti, obrazovanjem majke, te privređivanjem majke i oca do punoljetnosti ispitanika.

Nije iznenađujuće da među ispitanicima čije su materijalne prilike do punoljetnosti bile vrlo dobre nema nijednog ispitanika kojeg nakon napuštanja penalne institucije čeka potpuna neizvjesnost, a 10% od ukupnog broja onih s vrlo dobrim materijalnim prilikama u primarnoj obitelji ne treba nikakvu društvenu pomoć po izlasku iz penalne institucije. Za ovu kategoriju je osnovni problem zapošljavanje. Oni koji su imali loše ili ugrožavajuće materijalne prilike u primarnoj obitelji suočavaju se, nakon

izlaska, s izazovima koji se tiču kako zapošljavanja tako i osiguravanja smještaja i slično.

Privređivanje oca i majke do punoljetnosti je također povezano s poslijepenalnim prihvatom na taj način što o tipu privređivanja ovisi materijalni i socijalni status obitelji, a s druge strane, neprivređivanje roditelja je povezano nerijetko s devijantnim oblicima ponašanja koje usvajaju i malodobni članovi obitelji. Za pretpostaviti je da će neprivređivanje ili povremeno privređivanje roditelja do punoljetnosti ispitanika biti povezano s većim poteškoćama nakon izlaska iz kaznenog zavoda. To potvrđuju podaci koji govore da među onima koje čeka potpuna neizvjesnost po izlasku na slobodu najviše ima ispitanika čiji otac i majka nisu privređivali, te čiji je otac umirovljenik, a majka povremeno privređuje. Ako isključimo one čiji su roditelji obrtnici (zbog malih frekvencija), onda je stalni radni odnos oca i majke u najvećoj mjeri povezan s povoljnom situacijom nakon izlaska na slobodu, s tim da onih ispitanika čiji je otac umirovljenik ima najviše i u kategoriji onih kod kojih je sve neizvjesno i u kategoriji onih kod kojih je najpovoljnija situacija po izlasku na slobodu. Ovaj podatak se vjerojatno može protumačiti velikim razlikama u primanjima, poglavito ako se radilo o umirovljenicima s inozemnim mirovinama ili ranije vojnim mirovinama, koje su bile znatno veće čak i od prosječnih plaća, dok znatan dio domaćih mirovina nije osiguravao povoljnu socijalnoekonomsku situaciju (uz napomenu da su veće mirovine uglavnom bile mirovine očeva).

Obrazovanje majke je vezano uz povoljan poslijepenalni prihvata ne samo time što, također uz obrazovanje oca, pridonosi socijalnom statusu obitelji, nego i zbog odgojnih utjecaja. Neosporno je da viši stupanj obrazovanja majke, među inim faktorima, utječe kako na kvalitetu tako i na obuhvatnost odgojno-socijalizacijskog procesa. Iz analize podataka slijedi: što je više obrazovanje majke to je veći broj ispitanika kojima nije potrebna društvena pomoć nakon izlaska iz kaznenog zavoda (jedino je nešto veći broj ispitanika čija majka nije pohađala školu od onih čija je majka završila nekoliko razreda osnovne škole). Potpuna neizvjesnost čeka dva do tri puta češće one ispitanike čija majka nije pohađala školu ili je završila samo nekoliko razreda osnovne škole (ovdje ne uzimamo u obzir ispitanike čija je majka završila višu školu ili fakultet jer ih u cijelom uzorku ima samo četvero).

Među onima čija je prognoza o

uspjehu resocijalizacije pozitivna, 79.7% čine oni ispitanici čiji je otac zemljoradnik, stočar, ribar ili je u stalnom radnom odnosu. Također su negativnu prognozu o uspjehu resocijalizacije u najmanjoj mjeri imali ispitanici čiji je otac bio u stalnom radnom odnosu ili je bio zemljoradnik, ribar ili stočar (opet izostavljamo zbog malih frekvencija one čiji je otac bio obrtnik). Sigurno je da privređivanje oca do punoljetnosti utječe na oblikovanje radnih navika maloljetnika (koje igraju bitnu ulogu tijekom tretmanskog i resocijalizacijskog procesa), ali vjerojatno pridonosi i tome da nema, barem u većoj mjeri, negativnih oblika ponašanja. S druge strane, malodobnik usvaja, u skladu s tim navikama, i određeni sustav vrijednosti koji stoji u pozadini ponašanja ispitanika unutar kaznenog zavoda.

4.2.2. Struktura obitelji i obiteljska atmosfera osuđenika u relaciji s indikatorima učinkovitosti tretmana

Svakako se može pretpostaviti da će odnosi u primarnoj obitelji biti povezani s ponašanjem osuđenoga u kaznenom zavodu. Od ukupnog broja onih ispitanika čije je

ponašanje u zavodu ocijenjeno pozitivnim, 74.1% ispitanika je imalo dobre odnose u primarnoj obitelji. S druge strane, ponašanje niti jednog ispitanika čiji su primarni obiteljski odnosi bili izuzetno loši nije ocijenjeno kao pozitivno (uz naznaku da je u cijelom uzorku bilo 16 ispitanika s izuzetno lošim primarnim obiteljskim odnosima). Isto tako, kod onih čiji su primarni obiteljski odnosi bili loši, skoro je dvostruko više onih čije je ponašanje ocijenjeno negativnim nego pozitivnim.

Naravno da obiteljska atmosfera i obiteljski odnosi, uz druge čimbenike obiteljske strukture, stimuliraju ili destimuliraju razvoj određenih osobina ličnosti djeteta ili mladog čovjeka. Nepovoljni ili izrazito nepovoljni primarni obiteljski odnosi su uglavnom povezani s manifestacijama agresivnih i nasilničkih oblika ponašanja. Za očekivati je da će ispitanici koji su tijekom obiteljske socijalizacije usvojili koncepte u kojima dominira agresivno ponašanje i u kaznenom zavodu nastale probleme željeti rješavati u skladu s tim konceptima.

Tablica 3.: Osnovni statistički pokazatelji varijabli obiteljske strukture i atmosfere s varijablama učinkovitosti tretmana / Basic statistic parameters for relations between variables of family structure and variables of treatment effectiveness

	OPOCKP	POSPEN
BRASES		Chi2=34.34 V= .31 P(Chi2)=.99 d.f.=16
ODPROB	Chi2=16.67 V= .22 P(Chi2)= .99 d.f.= 4	Chi2=29.70 V= .29 P(Chi2)=1.00 d.f.= 8

Isto tako je nađena statistički značajna povezanost između primarnih obiteljskih odnosa i poslijepenalnog prihvata. Opet se pokazuje da među onima koji ne trebaju društvenu pomoć nakon izlaska iz kaznenog zavoda prevladavaju ispitanici čiji su odnosi u primarnoj obitelji bili dobri (70.4%). Dakle, najpovoljnija situacija u pogledu zapošljavanja i stanovanja nakon izlaska iz zavoda čeka one koji su imali dobre odnose u primarnoj obitelji. Od ukupnog broja ispitanika koji su izdržali kaznu, a koji su imali dobre primarne obiteljske odnose,

njih 80.3% je imalo osigurane sve preduvjete za život na slobodi ili barem osigurano stanovanje. Međutim, i među njima je 66.9% bilo suočeno s neizvjesnošću zapošljavanja. Što su bolji primarni obiteljski odnosi ispitanika, za očekivati je da će imati veće šanse što se tiče povratka normalnom životu nakon izlaska iz penalne institucije, te da će postojati veća vjerojatnost da njegovo ponašanje u instituciji bude pozitivno ocijenjeno.

Povezanost između poslijepenalnog prihvata i broja braće i sestara ispitanika

govori da je među ispitanicima koji imaju više od troje braće ili sestara najviše onih koje čeka potpuna neizvjesnost po izlasku iz kaznenog zavoda (15.2% u okviru subuzorka onih koji su izdržali kaznu ili 43.9% u subuzorku ispitanika koji su izdržali kaznu a imaju više od troje braće ili sestara). Kod svih ostalih kategorija ispitanika, dvostruko je manji broj onih koje čeka potpuna neizvjesnost po izlasku na slobodu. Ovo se vjerojatno može tumačiti time da je brojnost obitelji nerijetko povezane sa siromaštvom, pa ispitanici koji dolaze iz takvih obitelji imaju slabije "startne šanse" nakon izdržanja kazne. Među onima koji ne trebaju društvenu intervenciju prevladavaju ispitanici s dvoje braće ili sestara (37%).

4.2.3. Obiteljska patologija osuđenika u relaciji s indikatorima učinkovitosti tretmana

Socijalnopatološke pojave u primarnoj obitelji su vrlo značajne s aspekta razvoja

ličnosti, kao i s aspekta ponašanja. Polazimo od pretpostavke da će kod onih ispitanika u čijim je primarnim obiteljima bilo socijalnopatoloških pojava dolaziti do većih teškoća tijekom tretmana u kaznenom zavodu, u odnosu na ispitanike kod kojih nije bilo ili je bilo vrlo malo patologije u primarnoj obitelji. U ovom istraživanju dvije su se varijable obiteljske patologije pokazale značajnima s aspekta procjene učinkovitosti tretmana: prisutnost maloljetničke delinkvencije u primarnoj obitelji ispitanika (kod drugih članova obitelji), te prisustvo drugih oblika socijalnopatoloških pojava. Uobičajene socijalnopatološke pojave, kao što su alkoholizam, narkomanija, suicidi ili pokušaji suicida, kažnjavanost članova obitelji, nisu bile statistički značajno povezane s varijablama učinkovitosti tretmana.

Tablica 4.: Osnovni statistički pokazatelji između varijabli socijalne patologije u primarnoj obitelji i varijabli učinkovitosti tretmana/Basic statistic parameters for relations between variables of social pathology and variables of treatment effectiveness

	SKRAKP	POSPEN
MDPROB	Chi2=16.46 V= .22 P(Chi2)=.99 d.f.= 6	Chi2=14.03 V= .20 P(Chi2)=.99 d.f.= 4
SPROB	Chi2=27.77 V= .28 P(Chi2)=1.00 d.f.= 6	Chi2=24.85 V= .27 P(Chi2)=1.00 d.f.= 4

Od ukupnog broja ispitanika njih 21 ili 6.4% je imalo pojavu maloljetničke delinkvencije kod drugih članova primarne obitelji. Zbog ovako malog broja ispitanika u čijoj je primarnoj obitelji maloljetnička delinkvencija bila prisutna, teško je donositi čvrste zaključke. Samo su trojica ispitanika (14.3%) od onih koji su imali maloljetničku delinkvenciju u primarnoj obitelji, dobili skraćenje kazne putem uvjetnog otpusta, dok druge mjere skraćjenja boravka u penalnoj instituciji nije dobio nijedan ispitanik iz ove kategorije. Nasuprot tome, 49.6% ispitanika koji nisu imali maloljetničku delinkvenciju u primarnoj obitelji dobilo je neki od oblika

skraćjenja boravka u kaznenom zavodu. Zanimljivo je istaći činjenicu (uz oprez zbog malih frekvencija) da među onima koji su imali maloljetničku delinkvenciju u primarnoj obitelji nema nijednog ispitanika kome nije potrebna nekakva društvena intervencija nakon izlaska na slobodu, te isto tako, nijedan nema osiguran stan niti obećano zaposlenje. Ako uzmemo u obzir samo subuzorak onih koji su izdržali kaznu, onda potpuna neizvjesnost po izlasku iz kaznenog zavoda čeka 27.9% ispitanika u subuzorku onih koji nisu imali maloljetničku delinkvenciju u primarnoj obitelji i 37.5% ispitanika u subuzorku onih u čijoj je

primarnoj obitelji bilo slučajeva maloljetničke delinkvencije kod drugih članova.

Slična je situacija i što se tiče onih koji su imali neke druge pojave socijalne patologije u primarnoj obitelji. Tako je njih 23% dobilo neki oblik skraćivanja boravka u kaznenom zavodu, u odnosu na 49.6% onih koji nisu imali drugih oblika socijalne patologije u primarnoj obitelji. Prisutnost drugih oblika socijalne patologije u primarnoj obitelji je također povezana s poslijepenalnim prihvatom. Iz rezultata se može zaključiti da je među ispitanicima čiji su članovi primarne obitelji pokazivali druge oblike socijalne patologije dvostruko manje onih kojima nisu potrebne društvene intervencije nakon napuštanja kaznenog zavoda, u odnosu na one u čijim primarnim obiteljima nisu bile prisutne takve sociopatološke pojave. Općenito se može reći da oni ispitanici u čijim su primarnim obiteljima bile prisutne sociopatološke pojave mogu računati s daleko manje elemenata egzistencijalne sigurnosti nakon izlaska na slobodu, u odnosu na kategoriju ispitanika u čijim primarnim obiteljima takve pojave nisu bile prisutne.

4.2.4. Socijalno zaštitne intervencije u relaciji s indikatorima učinkovitosti tretmana

Preko socijalno zaštitnih intervencija moguće je djelomice identificirati ekonomske prilike, kao i socijalnoobiteljske odnose u kojima je ispitanik odrastao.

Prvo, kod 24.8% ispitanika je bilo interevencija službi socijalne zaštite u obitelji do ispitanikove punoljetnosti. Sasvim su vidljive razlike među onima kod kojih su zabilježene socijalno zaštitne intervencije u obitelji i onih kod kojih nisu, glede opće

procjene ponašanja u kaznenom zavodu. Unutar subuzorka onih kod kojih je bilo socijalno zaštitnih intervencija do punoljetnosti, četiri puta je više onih čije je ponašanje procijenjeno negativnim nego pozitivnim. Dogle, u subuzorku onih kod kojih nije bilo socijalno zaštitnih intervencija u obitelji do punoljetnosti, ponašanje 19.6% ispitanika je ocijenjeno pozitivnim u odnosu na 11.8% čije je ponašanje ocijenjeno negativnim.

Isto tako, među onima čija je prognoza o uspjehu resocijalizacije pozitivna, tri puta je više ispitanika bez socijalno zaštitnih intervencija u obitelji u odnosu na one u čijim je obiteljima takvih intervencija bilo. S druge strane, u subuzorku onih kod kojih nije bilo socijalno zaštitnih intervencija u obitelji do punoljetnosti, prognoza o uspjehu resocijalizacije za 13.9% ispitanika je negativna bez obzira na razloge, dok je ovaj postotak u subuzorku onih kod kojih je bilo socijalno zaštitnih intervencija u obitelji 32.1%. Ukratko rečeno, u subuzorku ispitanika koji su imali socijalno zaštitne intervencije u obitelji do punoljetnosti veći je broj onih čije je ponašanje u kaznenom zavodu ocijenjeno negativnim nego pozitivnim i veći je broj onih čija je prognoza o uspjehu resocijalizacije negativna nego pozitivna. Socijalno-zaštitne intervencije se primjenjuju jedino u slučajevima obiteljske patologije ili ugrožavajućih materijalnih prilika. Stoga se može pretpostaviti da je najveći dio socijalno-zaštitnih intervencija bio usmjeren prema obiteljima ispitanika čije su materijalne prilike bile loše ili ugrožavajuće, a takvih je u uzorku bilo 37.6%. Loše materijalne prilike (uz često popratnu obiteljsku patologiju) stvaraju brojne poteškoće na odgojnom planu i nerijetko na kraju rezultiraju društveno neprihvatljivim ili kašnjevim oblicima ponašanja.

Tablica 5.: Osnovni statistički pokazatelji između varijabli socijalno zaštitnih intervencija i varijabli učinkovitosti tretmana/Basic statistic parameters for relations between variables of welfare interventions and variables of treatment effectiveness

	OPOCKP	PROGNO
INSZDP	Chi2=19.73 V= .24 P(Chi2)=.99 d.f.= 4	Chi2=22.52 V= .25 P(Chi2)=.99 d.f.=10
MLISMJ	Chi2=30.09 V= .29 P(Chi2)=1.00 d.f.= 6	Chi2=56.92 V= .39 P(Chi2)=1.00 d.f.=15

Druga varijabla iz područja socijalno zaštitnih intervencija koja je bila statistički povezana s varijablama učinkovitosti tretmana je varijabla smještavanja ispitanika, kao malodobnika, u ustanovu. Rezultati pokazuju da je 31.8% ispitanika u maloljetničkoj dobi smješavano u neku ustanovu (dječji dom, odgojnu ustanovu ili u obje). Od ukupnog broja onih čije je ponašanje u kaznenom zavodu ocijenjeno pozitivnim, samo u 13.1% slučajeva se radi o ispitanicima koji su kao malodobnici smješavani u neku od navedenih ustanova. U subuzorku ispitanika koji su bili smješteni u dječji dom i u odgojnu ustanovu, čak 40% ispitanika je imalo negativnu procjenu ponašanja u penalnoj instituciji.

Što se tiče varijable prognoze o uspjehu resocijalizacije, pozitivnu prognozu je imalo 16.5% od ukupnog broja ispitanika, s tim da je među njima jedva 11.1% ispitanika koji su kao malodobnici bili smješteni u neku od spomenutih ustanova. Glede onih čija je prognoza o uspjehu resocijalizacije negativna (bez obzira na razloge), takvih je u subuzorku ispitanika koji nisu smješavani ni u jednu ustanovu 11.7%, unutar subuzorka onih koji su bili smješteni u dječji dom 40%, među ispitanicima koji su bili smješteni u odgojnu ustanovu 36.7%, a među onima koji su bili smješteni u dječji dom i u odgojnu ustanovu 40%. Sasvim je prirodno očekivati veći postotak onih s negativnom prognozom resocijalizacije među ispitanicima koji su smješavani u dječji dom i/ili odgojnu ustanovu, barem stoga što smješavanje u ustanovu ukazuje na odgojne probleme u vrijeme malodobnosti, koji se najčešće očituju u vidu odgovarajućih devijantnih ponašanja. Jedan dio ovakvih ispitanika će vjerojatno zadržati devijantne oblike ponašanja i u kasnijim razdobljima života ili im dodati i druge društveno neprihvatljive aktivnosti.

5. ZAKLJUČAK

Na temelju analize dobivenih rezultata sasvim sigurno se može konstatirati utjecaj pojedinih socijalnodemografskih obilježja počinitelja razbojstva i razbojničke krađe na učinkovitost penalnog tretmana. Osim toga, moguće je socijalnodemografske varijable klasificirati u nekoliko skupina u pogledu cjelovitosti njihova utjecaja na penološki tretman.

Jedino je varijabla stambenog statusa ispitanika bila povezana sa sva četiri indikatora učinkovitosti tretmana (sa

skraćanjem boravka u kaznenom zavodu, s općom procjenom ponašnja u kaznenom zavodu, s prognozom kaznenog zavoda o uspjehu resocijalizacije te s poslijepenalnim prihvatom). To je sasvim razumljivo stoga što stanovanje predstavlja jednu od tzv. temeljnih i minimalnih ljudskih potreba, uz ishranu i odijevanje. Onaj pojedinac koji nema uopće riješen stambeni status je zapravo bez stalnog mjesta boravišta. Nemogućnost zadovoljavanja osnovnih potreba (među koje sigurno ulazi stanovanje) ugrožava vitalne životne funkcije, kao i normalan razvoj psihofizičkih sposobnosti. Neposjedovanje stalnog mjesta boravišta je, osim toga, povezano s vođenjem određenog načina života koji u pravilu uključuje one oblike neprihvatljivih ponašanja koji predstavljaju prepreku uspješnom tretmanu. No i podstanarski status također nepovoljno djeluje s aspekta tretmana, uz neimanje mjesta stalnog boravka kao jednu ekstremnu životnu situaciju.

U sljedećoj skupini su varijable (ne)zaposlenosti ispitanika, kvalitete stanovanja ispitanika i kvalitete odnosa u sadašnjoj ispitanikovo obitelji, koje su povezane s općom procjenom ponašanja u penalnoj instituciji, s prognozom o uspjehu resocijalizacije te s poslijepenalnim prihvatom, dok nisu povezane s varijablom skraćanja boravka u kaznenom zavodu. Ponovno se radi o obilježjima koja su bitna za egzistenciju čovjeka. Kvaliteta stanovanja je samo jedan aspekt već spomenute stambene situacije, (ne)zaposlenost je čimbenik koji je iznimno važan za socijalni status i materijalne prilike ispitanika, dok su dobri obiteljski odnosi pretpostavka, među inim, psihičke i emocionalne stabilnosti. Proizlazi da relativno povoljna stambena situacija, zaposlenost i relativno dobri obiteljski odnosi utječu, više na jedan posredan način, na uspješnost penološkog tretmana.

U trećoj skupini su socijalno-demografska obilježja, koja su povezana s dva indikatora učinkovitosti tretmana. S indikatorima skraćanja boravka u kaznenom zavodu i poslijepenalnim prihvatom su povezane varijable kao što su: obrazovanje oca, maloljetnička delinkvencija u primarnoj obitelji i prisustvo drugih socijalno patoloških pojava u primarnoj obitelji. Š općom procjenom ponašanja i poslijepenalnim prihvatom su povezane: kvaliteta stanovanja do punoljetnosti ispitanika, kvaliteta odnosa u primarnoj obitelji ispitanika, s kim ispitanik živi, obrazovanje ispitanika i materijalne prilike ispitanika. Opća procjena ponašanja

u kaznenom zavodu te prognoza o uspjehu resocijalizacije su povezane s time da li je bilo intervencija službi socijalne zaštite u obitelji do punoljetnosti ispitanika i da li je ispitanik kao malodobnik smještan u ustanovu, dok je privređivanje oca do punoljetnosti ispitanika povezano s prognozom kaznenog zavoda o uspjehu resocijalizacije i s poslijepenaln timer prihvatom. Uglavnom se radi o obilježjima pasivnoga socijalnog statusa, među kojima dominiraju varijable vezane za primarnu obitelj (obiteljski odnosi, obiteljska patologija, socijalno-zaštitne intervencije u obitelji), te varijable koje govore o očevom obrazovanju i radnoj aktivnosti. To potvrđuje opće poznatu činjenicu o utjecaju obiteljske atmosfere i ponašanja drugih članova obitelji na ličnost i ponašanje malodobnika. Jedan dio malodobnika će onda naučena devijantna i kriminalna ponašanja manifestirati i u odrasloj dobi, a to znači i tijekom penološkog tretmana. Varijable obrazovanja i privređivanja oca su značajne stoga što su, poglavito ranije, u većoj mjeri nego obrazovanje i privređivanje majke sudjelovale u izgradnji materijalnoga i socijalnog statusa obitelji. Od obilježja aktivnoga socijalnog statusa izdvajaju su varijable obrazovanja i materijalnih prilika ispitanika, koje samo nadopunjuju stambeni, obiteljski i radni status ispitanika, ocrtan u prvim dvjema skupinama varijabli.

I zadnju skupinu čine socijalno-demografske karakteristike počinitelja razbojstva i razbojničke krađe koje su povezane samo s jednim indikatorom učinkovitosti tretmana. Tako su s poslijepenalnim prihvatom povezane varijable: materijalne prilike u obitelji do punoljetnosti, broj braće i sestara, obrazovanje i privređivanje majke do punoljetnosti ispitanika, dok su s općom procjenom ponašanja u kaznenom zavodu povezana sljedeća obilježja ispitanika: stambeni status roditelja do punoljetnosti ispitanika, bračni status ispitanika i broj djece ispitanika. Ova skupina varijabli sadrži također prioritetno socijalnodemografska obilježja pasivnoga socijalnog statusa: stambeno-materijalni status primarne obitelji, te obrazovanje i privređivanje majke. Ova skupina varijabli ima najmanje obuhvatan utjecaj na učinkovitost penološkog tretmana. Razlog je vjerojatno i u tome što općenito tzv. objektivne dimenzije pasivnoga socijalnog statusa imaju manje cjelovit utjecaj na učinkovitost penološkog tretmana od aktivnoga socijalnog statusa. Bračni status i broj djece ispitanika, kao obilježja aktivnoga socijalnog statusa, manje cjelovito utječu na učinkovitost penološkog tretmana vjerojatno i zbog toga što su počinitelji razbojstava osobe koje u pravilu ne žive u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici.

6. LITERATURA

1. Clinard, B.C. (1968): *Sociology of Deviant Behavior*. New York, Holt, Rinehart and Winston, Third Edition.
2. Conklin, J.E. (1991): *Criminology*, MacMillan Publishing Company, New York.
3. Dewalley, Y. (1986): Bruxelles, ville dangereuse? Analyse des vols avec violences commis durant la periode du 01 janvier au 30 juin 1984, *Revue de Droit Penal et de Criminologie*, 66, 2-3, 245-254.
4. Dujmović, Z. (1994): Pristupi u otkrivanju i razjašnjavanju razbojništva, *Policija i sigurnost*, 3, 3, 245-262.
5. Dujmović, Z. (u tisku): Neka kriminološka obilježja počinitelja krivičnog djela razbojstva i razbojničkih krađa u relaciji s načinom izvršenja (teze za disertaciju). Zagreb.
6. Hardtke, F.G.W. (1988): Der Bankrauber und dessen Anpassung an die fortschreitende Sicherungstechnik, *Archiv für kriminologie*, 181, 3-4, 106-119.
7. Singer, M. (1994): *Kriminologija*, Globus, Zagreb.
8. Žaja, B. (1984): Utjecaj nekih demografskih i socioloških karakteristika počinitelja delikata nasilja na njihovo ponašanje u toku penaln timer tretmana (disertacija), Defektološki fakultet, Beograd.

SOCIOECONOMIC AND FAMILIAL STATUS OF PERPETRATORS OF CRIMINAL OFFENSES OF ROBBERIES AND ASSAULTS WITH INTENT TO ROB IN RELATION TO THE INDICATORS OF THE EFFECTIVENESS OF PENOLOGICAL TREATMENT

SUMMARY

The purpose of the study was to research the relation between some sociodemographic characteristics of perpetrators of robbery and assaults with intent to rob and the effectiveness of penological treatment. The research was made on a sample of 327 male prisoners who have committed criminal offenses of robbery and assaults with intent to rob during the period between January 1st, 1981 and December 31st, 1993, and who have been institutionalized in a closed type penal institution. The relations between penal treatment and sociodemographic characteristics of perpetrators of above mentioned criminal acts were investigated by means of HI-Square Test.

The effectiveness of penal treatment was measured through four indicators: reduction of the prison term, general evaluation of behaviour in the penal institution, prognosis of the successfulness of rehabilitation process and of post-penal reception and help. These are just a few possible indicators of effectiveness of penal treatment, since it was not the intention of this study to evaluate the entire penal treatment. Some of the mentioned indicators can also be regarded as "measures" of adaptation to the institutional life conditions. Therefore, in using the term "indicators of effectiveness of penal treatment" we were aware of its justified limitations.

Robberies and assaults with intent to rob represent the forms of thefts (offenses against property) involving the use of force or the threat to use force. The official statistics of many European countries show an increased number of robberies. It was already noted in the number of earlier studies that some specifics of socioeconomic and familial situations can be taken as common characteristics of the perpetrators of these criminal acts. Essentially, the perpetrators of robberies are relatively young persons (mainly between 18 and 25 years of age), dominantly males, who are either single or living in a conjugal relationship known as common-law marriage and who during the greater part of their adolescence have lived in the urban settlements.

The analysis of collected data indicates a certain influence of particular sociodemographic characteristics of perpetrators of robbery and assaults with intent to rob on effectiveness of penological treatment. Besides, these characteristics can be classified in several groups regarding the integrality of their influence on penal treatment.

Only the variable concerning their lodging situation has shown a statistically significant correlation with all four indicators of effectiveness of penal treatment. In other words, those with favourable lodging situation were more significantly represented among those who were granted some form of prison term reduction and among those with positive general evaluation of behaviour and positive prognosis regarding the possibility of successful resocialization, as also among those who have less problems with post-penal acceptance. In addition to the lodging situation, the variables which had somewhat less integral influence on penal treatment were (un)employment, the quality of lodging and the quality of current family relationships.

The indicated significant influence of lodging situation is to be expected, since the need to have appropriate lodging belongs to the category of so called basic human needs (along with food and clothing). Impossibility of satisfaction of those basic human needs threatens the normal development of an individual's psychophysical abilities. Apart from that, the condition of homelessness (as an extreme aspect of unfavourable lodging situation) is often connected with a certain life style which includes deviant forms of behaviour (vagrancy, begging, idleness and similar). Such forms of behaviour are usually obstructing the successful treatment. The state of unemployment and the quality of lodging situation are also extremely important indicators of the social status and material circumstances of the examinee. On the other hand, good family relationships, among other things, are of essential importance for adequate development of personality and for psychoemotional stability of an individual.

The variables with the least integral influence are: parents' education and employment status, as also the lodging situation and material circumstances of the family with which the examinee has lived as a minor. Such objective dimensions of the family situation during the period of examinee's minority age have, as a rule, less integral influence than the subjective dimensions. Similarly, relatively less significant influence is indicated for variables of marital status and number of children, which is probably connected with the fact that the perpetrators of robberies are mainly young and, in most instances, single.

Key words: robberies and assaults with intent to rob, sociodemographic characteristics, penal treatment.